

אוקטובר - דצמבר 2016 ■ מס' 119 שנה 25

על האש

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

עורך: יורם לוביאניקר עורך משנה: לורנס פישר

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

עמ' 2	דבר העורך
עמ' 3	שריפות – מניעה וכיבוי
עמ' 8	אש בשמיים
עמ' 13	אנו נושאים לפידים
עמ' 17	יורים ובוכים
עמ' 22	לזכרו של דני פישר
עמ' 23	עדכון מאתר האינטרנט של איל"ת
עמ' 25	רשימת התצוגות התימאטיות בירושלים
עמ' 26	סיפורי מעטפות
עמ' 28	תימאטיקה תחת הפטיש
עמ' 30	הגדרה קולעת בול
עמ' 31	הכה את המומחה
עמ' 32	מכתבים למערכת
	יוחנן מי-רז
	יצחק ברק
	שלמה וורגן
	לורנס פישר
	לס גלסמן
	רן ברש
	ד"ר הדי פייבל

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - יצחק ברק (השחר 34, ראשון לציון 75261, 054-5314568)
סגן יו"ר - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
מזכיר - יורם לוביאניקר (בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506, 054-5402723)
גזבר - שלמה וורגן (ת.ד. 2561, ראשון לציון 75124, 054-6855951)
חבר ועד - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
חבר ועד - לורנס פישר (054-7799297)
ועדת ביקורת - יוחנן מי-רז (יו"ר), אריה לביא, פאולו דואק.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר, לורנס פישר

שירותים לחברים: נושאון - ארבע פעמים בשנה, נושאונט - ארבע פעמים בשנה, נושאונצ'יק - 12 פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2016): מבוגר - 160 ₪, נוער - 80 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 15.12.2016

דבר העורך

שלום לכולם,

נושאון הפעם מוקדש לאש. כידוע, הטיפול באש מחייב זהירות, ולכן אנו פותחים במניעת וכיבוי שריפות (מאמרו של **יוחנן מי-רז**). **יצחק ברק** מביא צד חיובי יותר – כיצד נוצלה האש בכדורים פורחים כדי לאפשר לאדם להמריא אל על. המאמר של **שלמה וורגן** עוסק באש כסמל למשחקים האולימפיים בימי קדם ובימינו אנו, ואילו **לורנס פישר** לוקח את המילה אש במובנה הצבאי. הקשר בין אש לרובים היה בעבר ניכר לעין, ואילו עם התפתחות הטכנולוגיה הוא נהיה סמוי יותר.

באמצע חודש נובמבר תערך בירושלים תערוכת בולים לאומית בהשתתפות של מספר מדינות נוספות. הגליון הקרוב של נושאונט יצא לאור מוקדם מלוח הזמנים

הרגיל, ובו נרחיב בנושא התערוכה. אולם פטור בלא כלום אי אפשר – בכל זאת, זהו האירוע הבולאי החשוב ביותר בארץ השנה – וכך תוכלו למצוא בעמוד 25 את רשימת התצוגות התימאטיות המשתתפות בתערוכה. אנו מקווים כי תגיעו לתערוכה ותשתתפו בחגיגה בולאית זו.

חוברת זו היא האחרונה לשנת 2016, וכהרגלנו אנו עושים בסוף השנה "ספירת מלאי". השנה פרסמנו מאמרים וידיעות פרי עטם של 27 מחברים שונים. שבעה מן המחברים הם מחו"ל, והם נטלו חלק בפרוייקט מיוחד אותו ערכנו. באופן מרשים למדי מספר הכותבים הישראלים נותר יציב לאורך השנים, ולדעתנו זה מעיד כי הצלחנו לספק לכם חומר מגוון. כמובן שנשמח מאוד אם בשנה הבאה יצטרפו למעגל כותבים נוספים. חשוב לנו לציין כי הניסיון מלמד שממאמר בולאי מרויחים לא רק הקוראים אלא גם הכותב עצמו.

דרוש מגיה! קיבלנו לאחרונה מספר הערות מוצדקות על שגיאות הקלדה בנושאון. כולנו בשר ודם, ושגיאות הינן חלק בלתי נפרד בעשייה, אך אנו שואפים לצמצם את מספרם ככל שניתן. נשמח אם חברים יתנדבו לשמש כמגיהים, לקרוא את המאמרים ולאתר את הטעויות שאנו מספספים.

כנראה שחלק בלתי נפרד מתפקידינו כעורכים הוא לנדנד לכם שוב ושוב בנושא תשלום דמי החבר. ייתכן ועד בוא המשיח לא נזכה לעבור ולו שנה אחת בה כל החברים ישלמו את דמי החבר במועד. האמת היא שכשל כוח ההמצאה שלנו, ואיננו מצליחים למצוא דרך חדשה להסביר עד כמה עיכוב בתשלום מקשה עלינו. אנא מלאו את חובתכם ושלמו עוד היום.

בברכת שנה טובה,
יורם ולורנס

שריפות – מניעה וכיבוי יוחנן מי-רז

שריפה היא מצב שבו תהליך בעירה מתפשט בצורה בלתי מבוקרת. לצורך קיומו של תהליך בעירה נדרשים שלושה גורמים, אשר קיומם בו זמנית מכונה בשם "משולש האש". הרכיב הראשון הוא חומר בעירה, אשר יכול להיות בצורה של מוצק, נוזל או גז. הרכיב השני הדרוש לבעירה הוא חמצן, שכן מבחינה כימית בעירה היא תהליך בו חומר מגיב לחמצן. הצלע השלישית במשולש האש היא חום, המופיע ממקור אנרגיה כלשהו ומאפשר את התגובה הכימית בין החמצן לחומר הבעירה. במהלך התהליך משתחררת אנרגיה רבה בצורה של אור וחום, אשר מצידו מזין את המשך התהליך. מכאן גם הפוטנציאל של בעירה לצאת מכלל שליטה ולהתפתח לשריפה.

קצר חשמלי עלול לגרום לשריפה.
מימין: צמד הפוכים ('יטט בשי').
משמאל: בול דוגמא

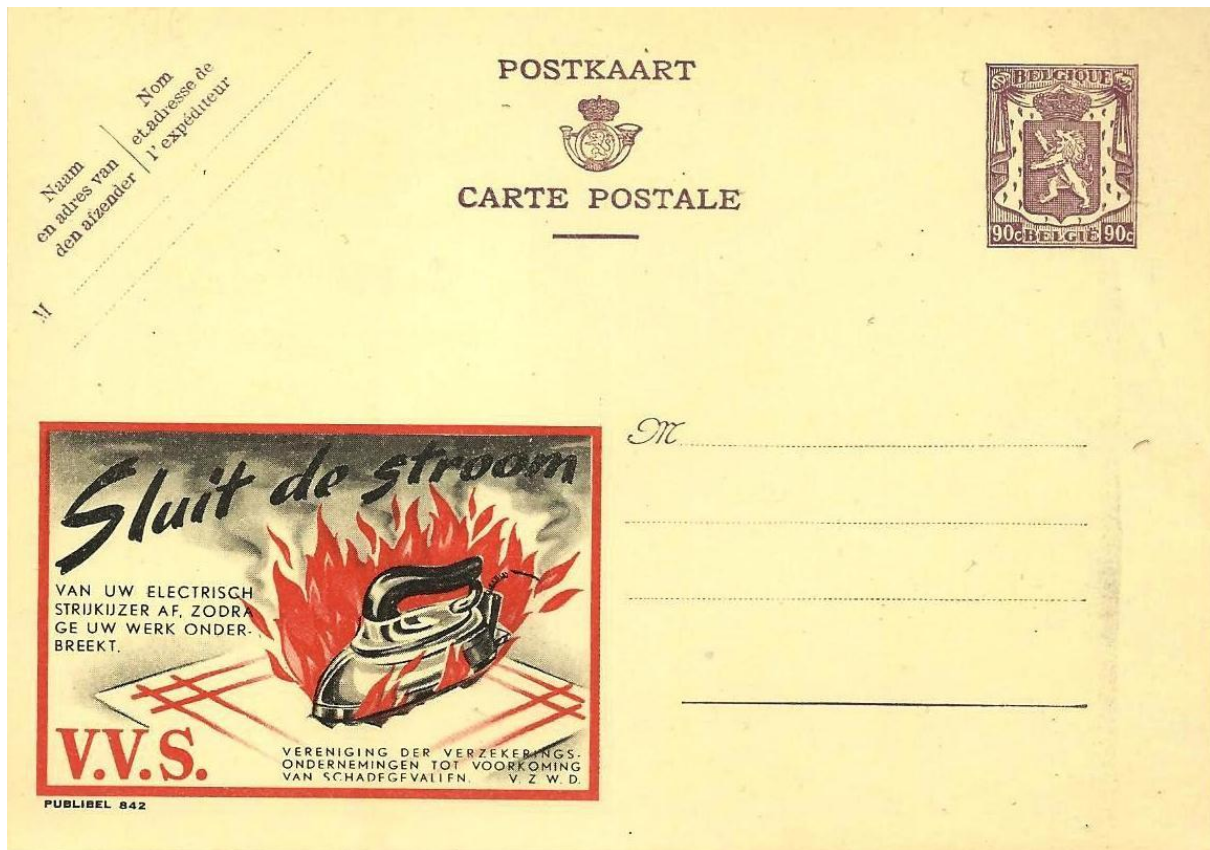
כידוע, שריפות אינן קורות אלא נגרמות, ועל פי רוב בשל "הגורם האנושי". שריפות עלולות להגרם בתוך הבית כתוצאה מקצר חשמלי או בשל השארת ביגוד על גבי תנור חימום. בחיק הטבע נגרמות שריפות רבות בשל הבערת קוצים באופן בלתי מבוקר או אי כיבוי מדורה עם תום השימוש בה. במפעלים ובבית מלאכה

נגרמות שריפות רבות כתוצאה מפגיעת גיצי ריתוך או גיצי השחזה, או בגלל השארת סיגריה דלוקה ללא השגחה. המשותף לכל אלו הוא שניתן היה למנוע את השריפה בקלות יחסית, ובכך להשיג חיסכון כספי ניכר ובמקרים קשים גם להציל חיי אדם. למרבית הצער למקרי הרשלנות שצוינו לעיל יש לצרף גם את השריפות הנגרמות כתוצאה מהצתה בזדון.

שריפה עלולה להגרם כאשר נרדמים עם סיגריה בוערת ביד.

איך ניתן למנוע שריפות? נתחיל בבית: יש לוודא כי הציוד החשמלי בו אנו משתמשים הינו תקין ובמצב ראוי. בעת בישול או טיגון במטבח אין להשאיר כיריים דולקים ללא השגחה, ויש להרחיק גפרורים או מצתים מהשג ידם של ילדים. במקום העבודה עלינו להרחיק כל חומר דליק ממקום בו נעשית עבודה באש גלויה, ולהציב במקום שלטי אזהרה. השלטים והקראת הוראות בטיחות מחדדים את תחושת הסכנה, ומקטינים את הסבירות של רשלנות.

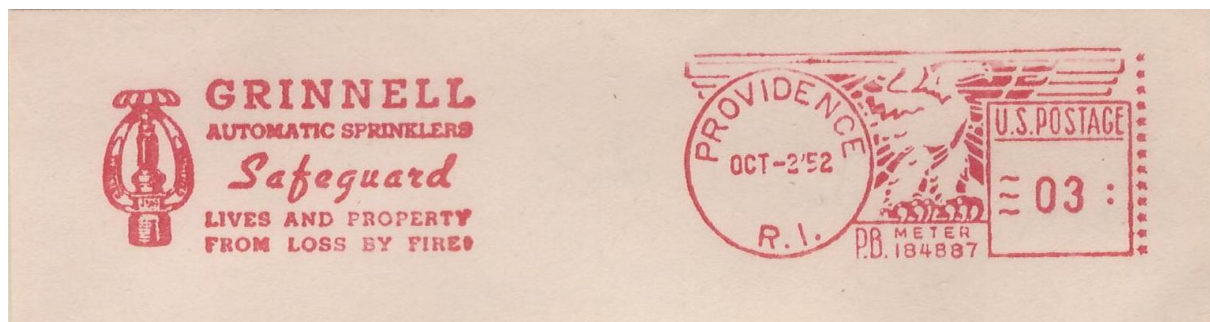
אין להשאיר מכשירי חשמל דולקים ללא השגחה. גלוית פובליבל.

כאשר פורצת שריפה עלינו לזכור כי איננו כבאים ולהזעיק את מכבי האש. מכבי האש מצויידים כראוי והם בעלי הידע הדרוש לכבות את השריפה בדרך המהירה ביותר. עקרון הכיבוי נגזר מהגדרת הבעירה אותה הבאנו בראשית המאמר: אם נסלק את אחד משלושת הרכיבים החיוניים לבעירה – חומר, חמצן וחום – תכבה האש. בהתאם לכך שיטות הכיבוי הן:

בידוד – סילוק החומר הדליק מאזור הבעירה.

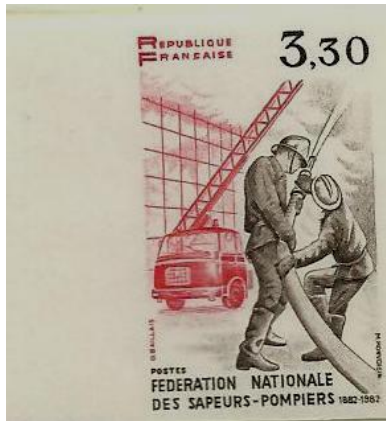
השנקה – הפסקה של אספקת החמצן לאזור הבעירה.

קירור – הורדת הטמפרטורה של החום.

מתז אוטומטי לכיבוי שריפה על ידי מים.

הבחירה בשיטת הכיבוי הרצויה נעשית על פי אופי השריפה, כלומר מהות החומר הנשרף ותנאי הסביבה. חשוב להשתמש בחומר כיבוי המתאים לשריפה, שכן שגיאה בהתאמה עלולה להחריק את המצב. למשל, אם מדובר בשריפה בשטח פתוח או ביער

שימוש בזרנוק. בול לא מנוקב.

לא נוכל למנוע את אספקת החמצן, ולכן במקרה כזה נבחר בכיבוי במים, המפחיתים את החום. לעומת זאת אם מדובר בשריפה בלוח חשמל הרי ששימוש במים רק יצור קצרים נוספים ויחמיר את הבעיה. במקרה זה נבחר בכיבוי באמצעות גז.

מים הם האמצעי היעיל והנפוץ ביותר לכיבוי שריפות. כיום התקן מחייב כי במשרדים ובמקומות ציבוריים יותקנו מערכות מתזים, הנכנסות לפעולה באופן אוטומטי כאשר הטמפרטורה בחדר עולה על 72 מעלות – סימן מובהק לכך ששריפה פרצה. מכבי האש עושים שימוש במים באמצעות זרנוקים הנמשכים מברז כיבוי או מרכב הכיבוי (בסיוע משאבה להגברת הלחץ). לעיתים נעשה שימוש גם באמצעים אחרים, כגון מטפה אבקה יבשה (שימו לב: מטפה ולא מטף!), קצף או גז.

למעלה: כיבוי אש באמצעות אבקה יבשה. משמאל: מטפה לכיבוי אש.

עבודתו של הכבאי אינה מסתכמת בכיבוי השריפה. לעיתים קרובות הכבאי אמור להגיע לאנשים שנפגעו במהלך השריפה, להגיש להם עזרה ראשונה, לחלץ אותם מהאתר ולהביא אותם למוקד טיפול רפואי. לשם כך נעזרים כבאים בציוד המאפשר להם נגישות, כגון סולמות וחבלים, גרזנים וכלי פריצה הידראולים, כפי שניתן לראות בגיליונית ממקאו אשר מוצגת בראש העמוד הבא.

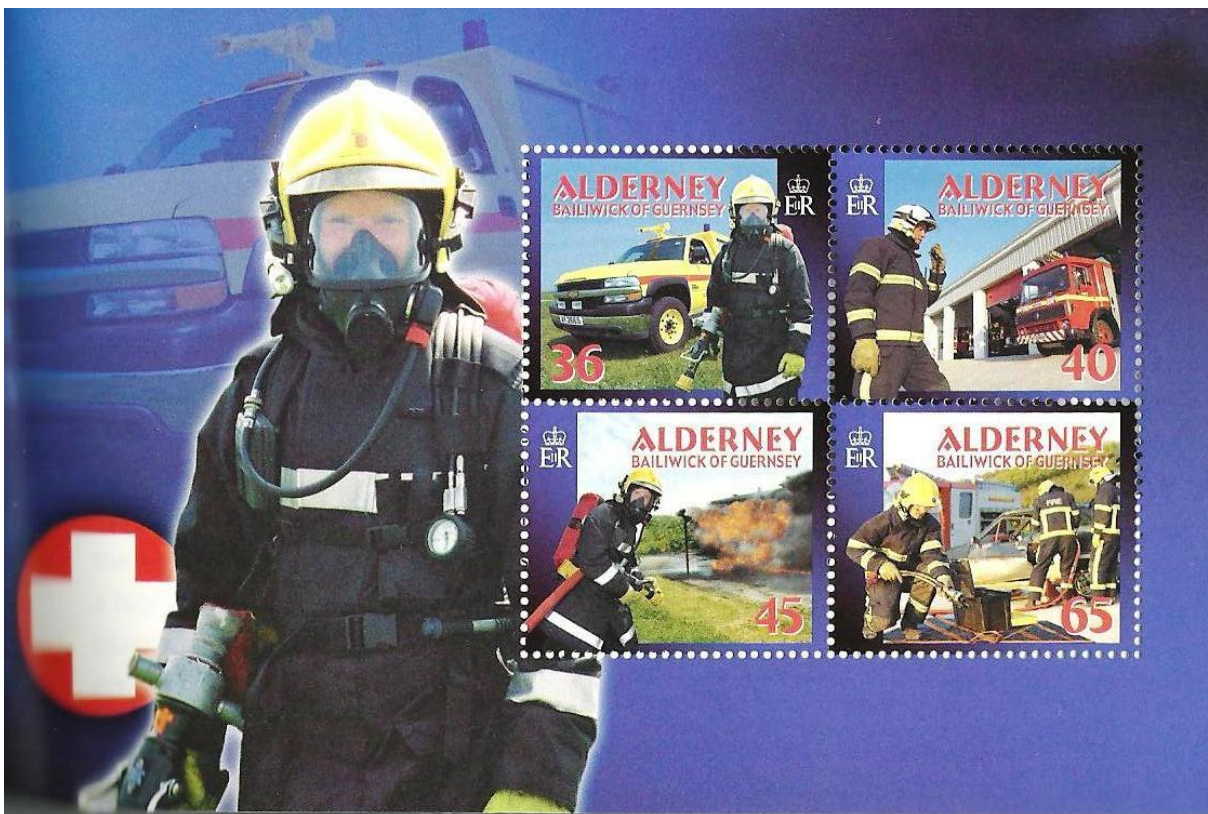
חילוץ נפגע על ידי כבאי

עבודתו של הכבאי הינה עתירת סכנות. ראשית הוא חשוף לסכנת כוויות מחום. שנית, הוא עלול להפגע משאיפת עשן או אדים רעילים, או מתצורי שריפה חומציים. אם לא די בכך הרי שבשעת שריפה מבנים עלולים להתמוטט, קירות עלולים ליפול וחפצים שונים עלולים לעוף באויר. הכבאים פועלים לעיתים קרובות בתנאים בלתי נוחים, על רצפה חלקה או על גבי סולם התלוי בין שמים לארץ.

בשל ריבוי הסיכונים חובה על הכבאי להצטייד היטב: עליו לחבוש קסדת מגן וכפפות חסינות אש ולנעול מגפיים עם סוליות המונעות החלקה. במידת הצורך הכבאים נעזרים גם במגן פנים ומסכת נשימה המחוברת למיכל אספקה של אויר אותו הם נושאים על גבם.

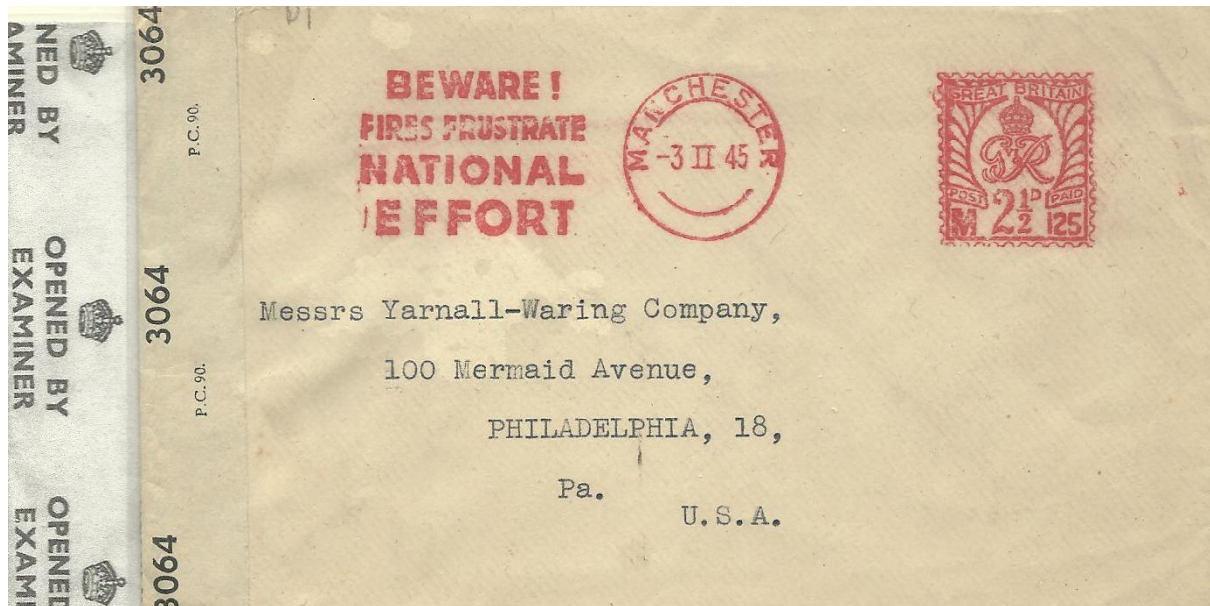

כמות הציוד הרב אותה הכבאי עלול להדרש לסחוב ואופיה המאתגר של העבודה מבחינה גופנית מחייבים את הכבאי להיות בכושר גופני מעולה. ראוי לציין כי הכבאי נמצא גם בסיכון מוגבר של עבודה בתנאי עייפות. ואם לא די בכל אלה הרי שמכבי האש נחשפים למראות קשים המטילים עליהם עומס פסיכולוגי כבד.

ציוד המגן של כבאי. דפית מתוך קונטרס

אחרי שנתנו את דעתנו לקשיים הרבים הכרוכים בכיבוי שריפות מן הראוי שנושוב לנקודת ההתחלה שלנו: שריפות אינן קורות אלא נגרמות. אם נפעל בזהירות הדרושה ונקפיד על כללי הבטיחות נוכל לחסוך את הנזק הכספי הכבד של השריפה והוצאות כיבוייה, שלא לדבר על המאמץ וסכנת הנפשות של אנשי כיבוי האש. צמצום מספר השריפות צריך להיות מטרה לאומית.

חותמת ביול: שריפות פוגעות במאמץ הלאומי. המכתב נשלח מאנגליה לארצות הברית בימי מלחמת העולם השנייה, ועבר ביקורת של הצנזורה הצבאית הבריטית.

יוחנן מי-רז היה הממונה על בטיחות בחברת החשמל. התצוגה שלו "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" זכתה מספר פעמים במדליה מוזהבת ברמה הבינלאומית. כתובתו למשלוח תגובות: meyraz1@bezeqint.net

לא קיבלת את נושאונט?

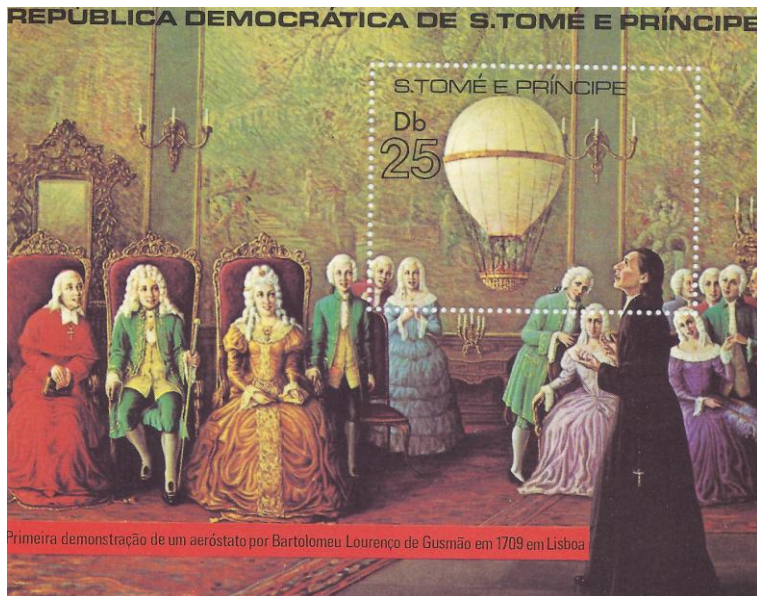

נושאונט, העיתון הבולאי המקוון הראשון בשפה העברית, מופץ ארבע פעמים בשנה. חברי איל"ת זכאים לקבל אותו ללא תשלום, אולם לצורך הפצת נושאונט אנו זקוקים לכתובת הדואר האלקטרוני (e-mail) שלכם. כתובתכם תשמש את ועד האגודה ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד, ולא ייעשה בה כל שימוש אחר. פנו אלינו עוד היום לכתובת noson.ed@gmail.com, וגם אתם תקבלו את נושאונט. נשמח גם לשלוח לכם גליונות קודמים, על פי בקשה.

אש בשמיים יצחק ברק

העובדה, שאוויר חם עולה למעלה הייתה ידועה כבר למדענים הקדמונים, ואף נעשה בה שימוש. דוגמא בולטת היא מתחום הארכיטקטורה: כנסיות ובתי מגורים נבנו עם תקרות גבוהות וחלונות גבוהים, אשר גרמו לזרימת האוויר כלפי מעלה ובכך סיפקו קירור לתחתית הכנסייה או המבנה.

במאה ה-18 חי בליסבון הכומר **ברתולומיאו דה גוזמאו**, אשר בצד תיאולוגיה למד גם מתימטיקה. במסגרת מחקרי הטבע שביצע דה גוזמאו הוא הקדיש זמן רב לנושא התעופה. בשנת 1709 הוא פנה למלך פורטוגל **ז'ואו החמישי**, בבקשה לתמוך בפיתוח "ספינת אוויר". כדי להוכיח את היתכנות הפרויקט, הוא הדגים, בנוכחות קהל בארמון, ב-8 באוגוסט 1709, המראה של כדור פורח זעיר. הבלון היה עשוי נייר, והוא

דה גוזמאו מדגים בפני המלך התרוממות של בלון.

"נופח" באמצעות אוויר חם, שנוצר ממדורה קטנה שדלקה מתחתיו. הבלון המריא לתקרת הארמון, והמלך התרשם והעניק לדה גוזמאו תמיכה כספית. על פי אחד המקורות האינקוויזיציה הפורטוגזית אסרה מאוחר יותר על דה גוזמאו להמשיך במחקרו האווירונאוטי. בשנת 1936 נחנך בריו דה ז'נרו שה תעופה של שמו (דה גוזמאו היה יליד ברזיל, שהייתה אז מושבה פורטוגלית).

האחים מונגולפייה

האחים **ז'וזף ואטיין מונגולפייה** לקחו את השימוש באש ואוויר חם צעד אחד גדול קדימה. למשפחה היה מפעל לייצור נייר בעיירה אנונה דרומית לליון, צרפת. בשנת 1782, בעת משחק עם שקיות נייר מעל אש, הם גילו להפתעתם שהשקיות מתרוממות באוויר. הם החלו בניסויים עם שקיות הולכות וגדלות, ואף השתמשו בחומרים שונים, כגון משי. בסופו של דבר ב-4 ביוני 1783 הם ייצרו בלון גדול, בנפח של כ-1,000 מטרים מעוקבים, עשוי מחומרים שונים – נייר, בד,

אלומיניום. את הבלון הם הציבו באמצעות מתקן מיוחד מעל להבה שנוצרה משריפת תבן, צמר וכדומה. חומרי הבעירה הללו נבחרו משום שהאחים לא ידעו שהחום הוא

הגורם לעילוי, וסברו בטעות שהבלון מתרומם בשל העשן. הבלון התרומם לגובה משוער של למעלה מ-1,000 מטרים, והרוח נשאה אותו למרחק של כשני קילומטרים מהעיירה.

ב-19 בספטמבר 1783 המריא כדור פורח נוסף שבנו האחים, אשר גם הוא מולא באוויר חם תוצרת אש שבערה תחתיו. הבלון היה הפעם גדול יותר, וסל נצרים קטן היה תלוי עליו. בסל היו תרנגול, ברווז וכבשה.... המטרה הייתה לבחון את בטיחות הבלון ועמידות בעלי חיים בגובה. הבלון טס במשך כשמונה דקות והגיע לגובה של כ-500 מטר ונחת לבסוף במרחק של כשלושה קילומטר מנקודת ההמראה. בעלי החיים שבו ארצה בשלום, ולפיכך ניתן היה לקוות כי גם אנשים יכולים להמריא לשמיים בבטחה. טיסה זו נערכה ליד ארמון וורסאי בנוכחות קהל רב, ובהם גם המלך **לואי-ה-16** והמלכה **מארי אנטואנט**.

הבלון של מונגולפייה נושא בעלי חיים בסל

דה רוזייה והמרקיז מארלנדה בטיסה המאוישת הראשונה. משמאל: ציור האמן המקורי של הבלון.

ב-21 בנובמבר 1783 הגיע הרגע הגדול: בלון בנפח של 2,200 מטרים מעוקבים שאותו בנו האחים, כלל בתחתיתו מעין "סיפון", עליו ניצבו שני בני אדם – הראשונים אי פעם לטוס: **ז'אן-פרנסואה פילאטר דה רוזייה ופרנסואה לורן המרקז מארלאנדה**. האוויר החם שהכיל הבלון (כאמור

– תוצאה של אש שהובערה מתחתיו לקראת ההמראה), הספיק לטיסה בת 25 דקות בגובה של כ-100 מטר מעל פריז, אשר הסתיימה במרחק של 9 קילומטר. הייתה זו הטיסה המאוּישת הראשונה בהיסטוריה! האחים המשיכו עוד זמן מה בניסויים, אך דה רוזייה מצא את מותו זמן מה לאחר מכן בהתרסקות אחד הבלונים. זה המקום לציין בצער שרבים מחלוצי התעופה הלכו בדרכו של דה רוזייה וקיפחו את חייהם במהלך טיסות ניסיוניות. אנו חייבים הרבה לאנשים אלו!

בול לזכר דה רוזייה - הגהת מטבעת (die proof) חתומה על ידי האמן, בצבע חום כהה הנקרא באנגלית sepia. הגהות מעין אלו נעשו במספר צבעים, אך ההגהה בצבע זה היא החשובה ביותר מאחר וממנה נעשו רק 3-5 עותקים, בעוד שבצבעים אחרים הוכנו לעיתים כמויות גדולות יותר.

בינתיים פיתח המדען הצרפתי **ז'אק שארל** כדור פורח ממולא במימן, שאפשר טיסות למרחקים ארוכים בהרבה. המימן הוא היסוד הנפוץ ביותר והקל ביותר בטבע, וקל מאוד להפיק אותו, כך שהשימוש בו הינו יעיל מאוד. היתרון של השימוש במימן הוא שאין צורך לחמם אותו – המימן קל מהאוויר ולכן בכדורים פורחים אלו לא היה צורך באש. לעובדה זו נודעת חשיבות רבה, משום שהמימן הינו גז דליק, ועל כן מסוכן מאוד להשתמש בו בקרבת אש.

הכדורים הפורחים המבוססים מימן שלטו בכיפה תקופה ארוכה, ו"סילקו" (ואולי, כיבו) את האש מהשמיים. אלא שבסוף המאה ה-19 פותחו ספינות האוויר, אשר גם הן מולאו במימן זול. אלא שבניגוד לכדורים פורחים ספינות האוויר צוידו במנועים המייצרים ניצוצות, כלומר – אש! השימוש במימן בספינות האוויר היה, איפוא, מסוכן.

ואכן – אשר יגורו – בא! בשנת 1937 הגיעה ספינת האוויר הגרמנית "הינדנבורג" לארצות הברית, ובשעת העגינה (כלומר קשירתה לעמוד מיוחד) בנמל התעופה בניו ג'רזי, ניצוץ כלשהו הצית את הספינה – וכלי הטייס הענקי עלה באש תוך דקות ספורות. עשרות נוסעים ואנשי צוות נספו באסון. היה זה הסוף לעידן ספינות האוויר. ראוי לציין כי חלופה ראויה למימן הוא גז ההליום, שהוא אמנם כבד ממימן אך עדיין קל מהאוויר. ההליום הוא גז אציל, ולכן אין סכנה שיתלקח. אלא שגז ההליום יותר מסובך להפקה, ובאותן שנים היה מיוצר בלעדית בארצות הברית, אשר סירבה למכרו לגרמניה הנאצית.

ה"הינדנבורג" עולה באש

מעטפת דואר ששרדה את אסון ה"הינדנבורג"

בשנות ה-50 וה-60 של המאה הקודמת הופיעו בלוני גז הבוטן, המשמש לבישול. תעשיית הכדורים הפורחים התאימה את עצמה להתפתחות זו: עתה מייצרים כדורים פורחים, העשויים חומרים חסיני אש, על מנת למנוע את הידלקותם, הנושאים עימם

בסל הנצרים בלונים של גז בוטן. זה מאפשר למפעילי הכדורים להשתמש במבערים, השולחים לשונות אש אל תוך הבלון, לחמם את האוויר בתוכו, וכך הבלון מתרומם ויכול לשהות באוויר זמן רב. כמעט כל הכדורים הפורחים המצויים בשימוש כיום מופעלים באוויר חם הנוצר ממבערי אש הפועלים על גז.

כדור פורח מודרני,
המבוסס על אוויר חם.

יצחק ברק, יושב ראש איל"ת, אוסף ומציג את תולדות התעופה מראשיתה ועד לשנת 1914. התצוגה שלו זכתה מספר פעמים במדליה מזהבת גדולה בתערוכות בינלאומיות. כתובתו למשלוח תגובות: ifib@inter.net.il

חברים חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לוועד תוך חודש מפרסום הבטאון.

- 594 **לייפר מרדכי**, עוזי נרקיס 6, כפר סבא 4421502. אוסף שחמט, יודאיקה, מלחמת העולם השניה, ציפורים, אמנות הציור, פרפרים.
- 595 **שדמתי יוסף**, משה שרת 29א', קרית חיים 2626042. אוסף מלכי אנגליה, תחבורה, פלסטינה, ישראל.
- 596 **זלמנסון משה**, קלישר 13, חיפה 3271230. אוסף תולדות הדואר ומרכבות דואר.

בקרב בנושאון - "למה לי פוליטיקה עכשיו"

החוברת תוקדש לממשל וגופי ממשל, סכסוכים ושיתופי פעולה בין מדינות וכו'. אם ברצונכם לפרסם מאמר או ידיעה בחוברת זו פנו אל עורכי נושאון בהקדם האפשרי בדואר אלקטרוני noson.ed@gmail.com. ניתן גם לכתוב לנו או בדואר רגיל (בית יואל, נמל תל אביב 40, תל אביב 63506).

אנו נושאים לפידים שלמה וורגן

שורשיהם של המשחקים האולימפיים הם ביוון העתיקה, ושם גם מקורם של אש המשחקים והלפיד האולימפי. כמו כל דבר אחר הקשור ליוון העתיקה, גם כאן אנו נדרשים לפתוח במיתולוגיה היוונית.

על פי המיתולוגיה היוונית לאחר שהאלים האולימפיים ניצחו את הטיטאנים הורה **זאוס**, ראש האלים, ל**פרומתאוס** ואחיו **אפימתאוס** לאכלס את העולם. אפימתאוס

פרומתאוס מעניק את האש לבני האדם.

השכיל לברוא בידי המגושמות רק חיות, והעניק להם בנדיבות רבה את המתנות שזאוס הקצה לשניים לצורך המבצע כולו – כנפיים, מהירות, פרווה וכדומה. פרומתאוס, לעומת זאת, העדיף איכות על כמות: הוא לש בסבלנות ובעדינות אדמה ומים עד שיצר מהם אדם בדמותם של האלים. מאחר וכל המתנות כבר בוזבזו על ידי אחיו, החליט פרומתאוס להעניק לאדם את מתנת האש, כדי לתת לבני האדם איזושהי עוצמה ראויה.

מתן האש לבני האדם היה נושא לריב מר בין זאוס לפרומתאוס. לא נכנס כאן לפירוט המחלוקת, ולעונש הנורא אותו ספג פרומתאוס בשל מתן האש לבני האדם. לעניינו די בכך שבסופו של דבר האש היא שלנו, כולה מתנת האל פרומתאוס.

הסיפור אודות פרומתאוס המעניק את האש לבני האדם לא צמח בחלל הריק: האש תפסה מקום חשוב ביותר בחיים הקהילתיים והאישיים באותם ימים. ברבים ממקדשי האלים ביוון העתיקה בערה אש תמיד, וכך, כמובן, גם במקדשי האלים זאוס ו**הרה** אשר במרכז אולימפיה.

אולימפיה היא המקום שבו נערכו המשחקים האולימפיים בעת העתיקה, והספורטאים היו נושאים את שבועת המשחקים במקדשו של זאוס, ליד הפסל הענק שלו – אחד משבעת פלאי העולם העתיק. בסך הכל נערכו המשחקים האולימפיים ביוון העתיקה 293 פעמים – החל בשנת 776 לפני הספירה וכלה בשנת 393 לספירה,

חותמת מאולימפיה לכבוד משחקי מינכן 1972, המראה את הדלקת האש.

פייר דה קוברטן – רביעייה לא מנוקבת

גלוית מירב שהונפקה לכבוד משחקי לונדון 1948 המראה את האש האולימפית (בגלויה ובבול). הגלויה הוחתמה במקום המשחקים בוומבלי, לונדון.

במרווחים של ארבע שנים. מדובר בתקופה מדהימה באורכה של כמעט 1,200 שנה! המשחקים הופסקו ובוטלו על ידי הקיסר הרומי **תאודוסיוס הראשון**, שראה בהם עבודת אלילים ופולחן פאגאני (תאודוסיוס הראשון היה הקיסר שאימץ את הנצרות כדת הרשמית של הקיסרות הרומית).

אחד הסמלים הבולטים של המשחקים האולימפיים בעת העתיקה היה האש האולימפית, אותה הדליקו במזבח באולימפיה פעם בארבע שנים, לקראת המשחקים. את האש הדליקו כוהנות, שהחזיקו מראות וכוונו את אור השמש, כך שיצית זרדים ועלים של עץ הזית.

במשך למעלה מ-1,500 שנה לא נערכו משחקים אולימפיים, עד שבשנת 1894 נוסד הוועד האולימפי הבינלאומי ביזמת הברון **פייר דה קוברטן**, הנחשב לאבי המשחקים האולימפיים בעידן המודרני. דה קוברטן הכניס שני שינויים מהותיים ביחס למשחקים האולימפיים הקדומים: ביוזמתו הוחלט, כי במשחקים ישתתפו נציגי כל העמים, ושהם יערכו כל פעם בעיר אחרת. המשחקים הראשונים בעידן המודרני נערכו באתונה בשנת 1896.

המנהג העתיק של הדלקת אש המשחקים האולימפיים חודש רק בשנת 1928,

למעלה: מרוץ הלפיד נולד
במשחקי ברלין, 1936.
למטה: קרל דיים.

במשחקי אמסטרדם. האדריכל ההולנדי **יאן וילס** תכנן בצמוד לאצטדיון האולימפי מגדל, שזכה לכינוי "מגדל מרתון". בראש המגדל הוצבה מעין קלחת, ועובד אלמוני של חברת החשמל של אמסטרדם הדליק בתוכה את אש המשחקים. מאז הפך מנהג זה למסורת, ואש המשחקים היא אחד מסמליהם הבולטים, בצד הדגל האולימפי עם חמש הטבעות השלובות.

בשנת 1936 נערכו המשחקים האולימפיים בברלין, והשלטונות הנאצים ניסו להפיק מהם רווח תעמולתי ככל שניתן. נשיא הוועדה המארגנת של משחקי ברלין, **קרל דיים**, יזם את "מרוץ הלפיד". האש האולימפית הודלקה באולימפייה – באמצעות מראות ואור השמש – ב-30 ביוני 1936. משם הובלה האש באמצעות שליחים שנשאו את הלפיד האולימפי עד לאצטדיון של ברלין לאורך מסלול של 3,422 קילומטר. במרוץ השתתפו 3,422 שליחים – כולם בעלי מראה ארי – אשר כל אחד מהם נשא את הלפיד למרחק של קילומטר אחד בדיוק. אחרון השליחים נכנס לאצטדיון האולימפי ב-1 באוגוסט, יום פתיחת המשחקים, והדליק באמצעות הלפיד את אש המשחקים.

מאז הפך מרוץ הלפיד האולימפי למסורת, והלפיד עושה את דרכו אחת לארבע שנים לעיר המארחת. בשנת 1948

הגיע הלפיד האולימפי ללונדון כשהוא חוצה את תעלת למאנש על גבי סירה. ארבע שנים מאוחר יותר, בדרכו להלסינקי, ערך הלפיד את טיסת הבכורה שלו. מסע הלפיד אל משחקי מונטריאול בשנת 1976 היה באמת יוצא דופן: האש האולימפית תורגמה לסיגנל רדיו אשר שוגר מאתונה ללווין בחלל ומשם לקנדה. עם הגיעו לקנדה הזין הסיגנל קרן לייזר, אשר הציתה מחדש את האש. בדרכו למשחקי סידני בשנת 2,000 נישא הלפיד על ידי צוללנים מתחת לפני המים, וכך זכה לראות מקרוב את שונית המחסום הגדולה.

במקביל להתפתחות מרוץ הלפיד עלתה גם חשיבותו של השליח האחרון במרוץ הלפיד, זה שזוכה להדליק את אש המשחקים באצטדיון. על פי רוב בוחרת המדינה המארחת להעניק את הכבוד לספורטאי עבר מצטיין שלה, אולם לעיתים נוספים גם שיקולים פוליטיים או מימד אנושי מיוחד. כך, למשל, בחרה אוסטרליה להעניק את הכבוד **לקתי פרימן** גם בשל מוצאה האבוריג'יני.

הלפיד עושה את דרכו במרוץ שליחים.

כולנו זוכרים את **מוחמד עלי**,
הרועד ממחלת הפרקינסון בה
לקה, אשר הדליק את אש
המשחקים במשחקי אטלנטה
בשנת 1996.

רגע הדלקת אש המשחקים הוא
אחד מרגעי השיא של טקס
הפתיחה. בעבר האש בערה
בקדרה פשוטה, והדלקתה
נעשתה בפשטות על ידי הטיית
הלפיד. בעידן הטלוויזיה מארגני
הטקסים מגלים דרכים יצירתיות
יותר. באולימפיאדת ברצלונה
1992 הודלקה אש המשחקים
באקט מבוים היטב של ירי חץ
בוער (אותו הדליקו מהלפיד
האולימפי) באמצעות
קשת אל תוך הקדרה.

וכך, מידי ארבע שנים
הלפיד האולימפי "רץ"
באוויר, בים וביבשה,
מגיע מאולימפיה לטקס
הפתיחה ומדליק את
אש המשחקים. מנהג
יפה זה מסמל את
הקשר בין המשחקים
המודרניים לבין אלו
אשר נערכו ביוון
העתיקה, לפני כמעט
2,800 שנה.

במשחקים האולימפיים של 1948 האש
בערה בקדרה בעלת עיצוב פשוט למדי.

דבר בולים אמריקאי המראה את מרוץ הלפיד. החותמת היא אחת
מעשרות חותמות המתעדות את דרכו של הלפיד ללוס אנג'לס.

שלמה וורגן, גזבר איל"ת ומנהל המכירות הפומביות של האגודה, אוסף
אולימפיאדות, כדורסל וטניס. כתובתו למשלוח תגובות: vurgan@bezeqint.net

איל"ת גם ב - חפשו אותנו!

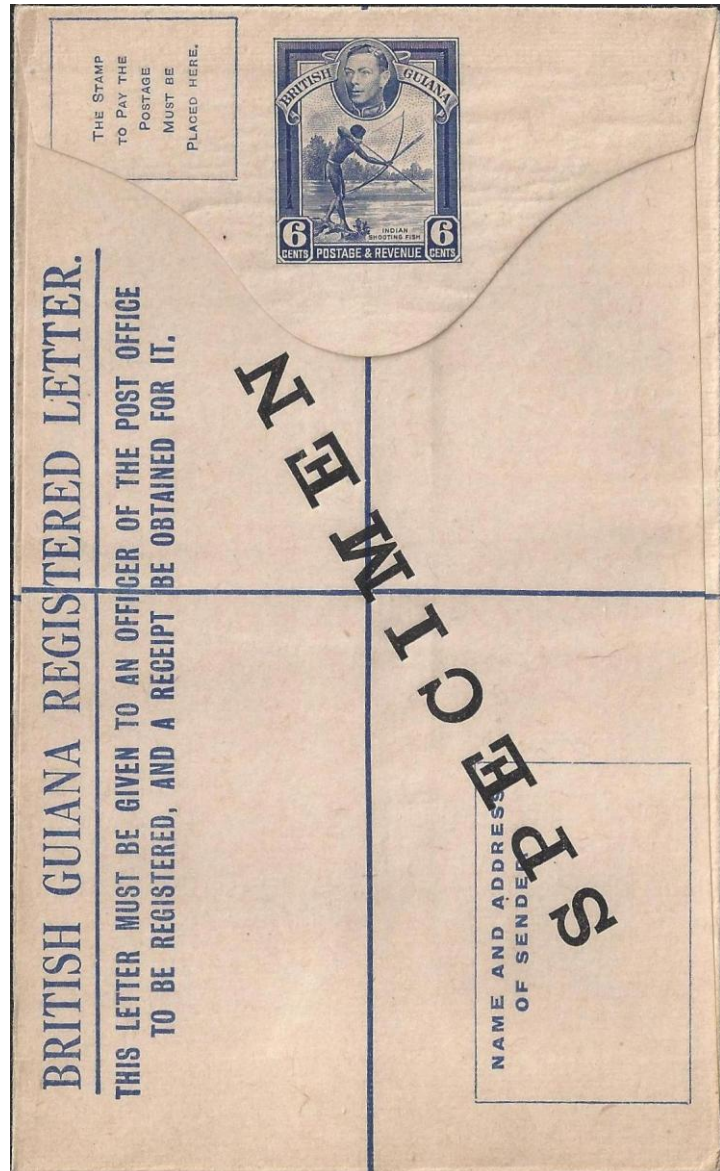
יורים ובוכים לורנס פישר

רובנו שירתנו בצבא בצעירותנו, וכחלק מהאימונים הצבאיים שלנו נדרשנו ללמוד להשתמש ברובה. בשלב הפרקטי של הכשרתנו נלקחנו אחר כבוד למטווח, נעמדנו (או נשכבנו) בקו ישר ושמענו את הקצין האחראי צועק "בזמנכם החופשי – אש!". מה הקשר בין השימוש ברובה לבין אש?

בימי עבר אנשים עסקו בצייד או בדיג כשהם משתמשים במגוון כלי נשק. חץ וקשת שימשו לירי מטווח רחוק, למשל כאשר החיה הניצודה הייתה גורם מאיים, והאדם נדרש לשמור על מרחק ביטחון ראוי ממנה. כאשר ניתן היה להתקרב יותר העדיפו הציידים להשתמש בחניתות, משום שרמת הדיוק שלהן גבוהה בהרבה, ואילו בקרב פנים אל פנים עשה האדם שימוש בחרבות. אולם כל האמצעים האלה, אשר פותחו ושוכללו לאורך ההיסטוריה, סבלו מקצב אש נמוך.

הסינים המציאו את אבק השריפה במאה התשיעית לספירה

שימוש בחץ וקשת לצורך דיג. הדפסת דוגמא (specimen) של דבר בולים לדואר רשום

היו אלה הסינים שהמציאו את אבק השריפה, ככל הנראה במאה התשיעית לספירה. הם מילאו צינור באבקה שחורה, הוסיפו רסיסים ואז

הציתו את האבקה. במקביל לפריצת הלהבות הרסיסים עפו מתוך הצינור לכל עבר. זהו, למעשה, העיקרון של כדור הרובה עד ימינו: תרמיל, אבק שריפה וקליע. הבעיה העיקרית הייתה כיצד להצית את האש: בהתחלה הדבר נעשה באופן ידני, אך זוהי, לכל הדעות, שיטה מסוכנת למדי. אחד הפתרונות היה להשתמש בפתיל השהיה, אך הדבר חייב את היורה להחזיק את הרובה ביד אחת ולהתעסק עם הפתיל בידו השנייה. גרוע מכך: הרובאי היה אנוס למקד את מבטו בפתיל ולא במטרה.

מנגנון מצת חלמיש ברובה מוסקט.

הפתרון התפתח באירופה, אליה הגיע אבק השריפה באמצעות התפשטות האימפריה המונגולית במאה ה-13. היה זה פתרון מכני המכונה "בריוח פתיל", אשר עשה שימוש ברעיון מהפכני – ההדק. לחיצה על ההדק הניעה קדימה את הפתיל הבוער וגרמה להצתת אבק השריפה אשר באגן ההצתה. משם התפשטה האש דרך קדח פנימי אל מטען אבק השריפה הראשי בתוך הקנה והציתה אותו. בזכות המצאת ההדק יכול היה הרובאי להחזיק את הרובה בשתי ידיו באופן ידיו ומבטו היה מכוון מטרה.

בהמשך הוחלף מצת הפתיל במצת חלמיש: במקום פתיל מוצת נעשה שימוש באבן צור, המכה (לאחר שחרורה על ידי סחיטת ההדק) על משטח ברזל, ובכך נוצר ניצוץ המצית את אבק השריפה. שיטה מהפכנית זו הולידה את רובה המוסקט, ובישרה את

חייל רגלי אוזו רובה. דבר בולים של צבא צרפת ממלחמת העולם הראשונה.

500 שנה לקרב צ'ריניולה

השתלטות הרובה על שדה הקרב. כך, למשל, גברו הספרדים על הצרפתים בקרב צ'ריניולה בשנת 1503 בזכות רובים בעלי מצת חלמיש. מעתה ואילך יהיה החייל הרגלי מצויד ברובה. באמצע המאה ה-17 כבר נעלמו חיילות הקשתים, וגם האבירים הסירו את השריון מעליהם, מאחר והתברר כי הקליעים של רובה המוסקט חודרים אותו בנקל.

בראשית המאה ה-19 החלו להשתמש במנגנון שונה במקצת, המבוסס על פטיש המכה בנוקר, ובאמצעותו בפיקה שעל התרמיל.

בפיקה נמצא חומר רגיש, כגון כספית רועמת, המצית את אבק השריפה. מנגנון זה, בו נעשה שימוש עד ימינו, הינו אמין הרבה יותר. אולם קצב האש של הרובים היה עדיין נמוך יחסית. בתקופתו של **נפוליאון**, למשל, רובאי מיומן היה יכול לירות שלושה כדורים בדקה. באותם ימים נהגו להרכיב על גבי הרובה כידונים כדי לאפשר לחייל להתמודד בקרב פנים אל פנים, וזאת משום שקצב האש הנמוך שלו אפשר לאויב להתקרב אליו עד כדי מגע. גם הדיוק בירי היה מוגבל, ולכן ברוב הצבאות השתמשו בשורת יורים, כדי שהכמות תייצר איכות. שיפור משמעותי בדיוק הושג כאשר הקנה החלק הוחלף בקנה מחורק סלילים. בזכות שינוי זה הקליע נורה עם תנע זוויתי ומומנט התמד אשר הקנו לו יציבות במעופו וחסינות מעשית כנגד תנאי מזג האוויר. כתוצאה משינוי זה גם נולד מקצוע צבאי חדש – צלף.

רובי מוסקט עם כידונים המורכבים עליהם. מעטפה פטריוטית ממלחמת האזרחים האמריקאית.

החידוש המהפכני הבא נגע לטעינת הרובה. עד אמצע המאה ה-19 נהגו לטעון את הרובה דרך הקנה – תהליך מסורבל ואיטי. הרובים החדשים היו מבוססים על טעינה מהברית. שינוי זה העלה בבת אחת את קצב הירי לרמה של 12 – 10 כדורים בדקה, כמעט פי ארבעה מהקצב הקודם.

ומכאן הדרך הייתה סלולה אל המקלע: בשנת 1861 פיתח **ריצ'רד גאטלינג** את המקלע הראשון. היה זה מקלע רב קני אשר הוצב על גבי חצובה. הכדורים הונחו במחסנית (ללא קפיץ) והזינו את בית הבליעה על ידי כוח הכבידה. מחזור הירי – טעינה, דריכה ויריה – בוצע על ידי אנשי הצוות באמצעות סיבוב ידית. פעולת הסיבוב גם החליפה את הקנה היורה, כך שכל כדור נורה על ידי קנה אחר. מקלע גאטלינג אפשר לראשונה ירי רציף ומהיר של עשרות כדורים.

המקלע האוטומטי של מקסים.

בשנת 1883 פיתח **חירם מקסים**, מהנדס וממציא אשר תרם רבות מאוחר יותר להתפתחות המטוסים הראשונים, את המקלע האוטומטי הראשון. מכונה זו השתמשה לראשונה בגזים הנפלטים בשעת הירי כדי לטעון כדור נוסף לבית הבליעה. קצב האש של מקלע מקסים היה כ-500 כדורים לדקה – כוח אש השווה לתפוקתם של למעלה מ-30 רובים באותה תקופה. הייתה זו מכונה מגושמת למדי, אשר הופעלה על ידי צוות של 4 עד 6 אנשים. מכונת הירייה הייתה חידוש משמעותי בשדה הקרב, והייתה קטלנית מול שיטות הסתערות מיושנות. מקלע מקסים זכה לכינוי "מברשת הצבע של השטן" בשל יכולתו "לצבוע" באדום את שדה הקרב.

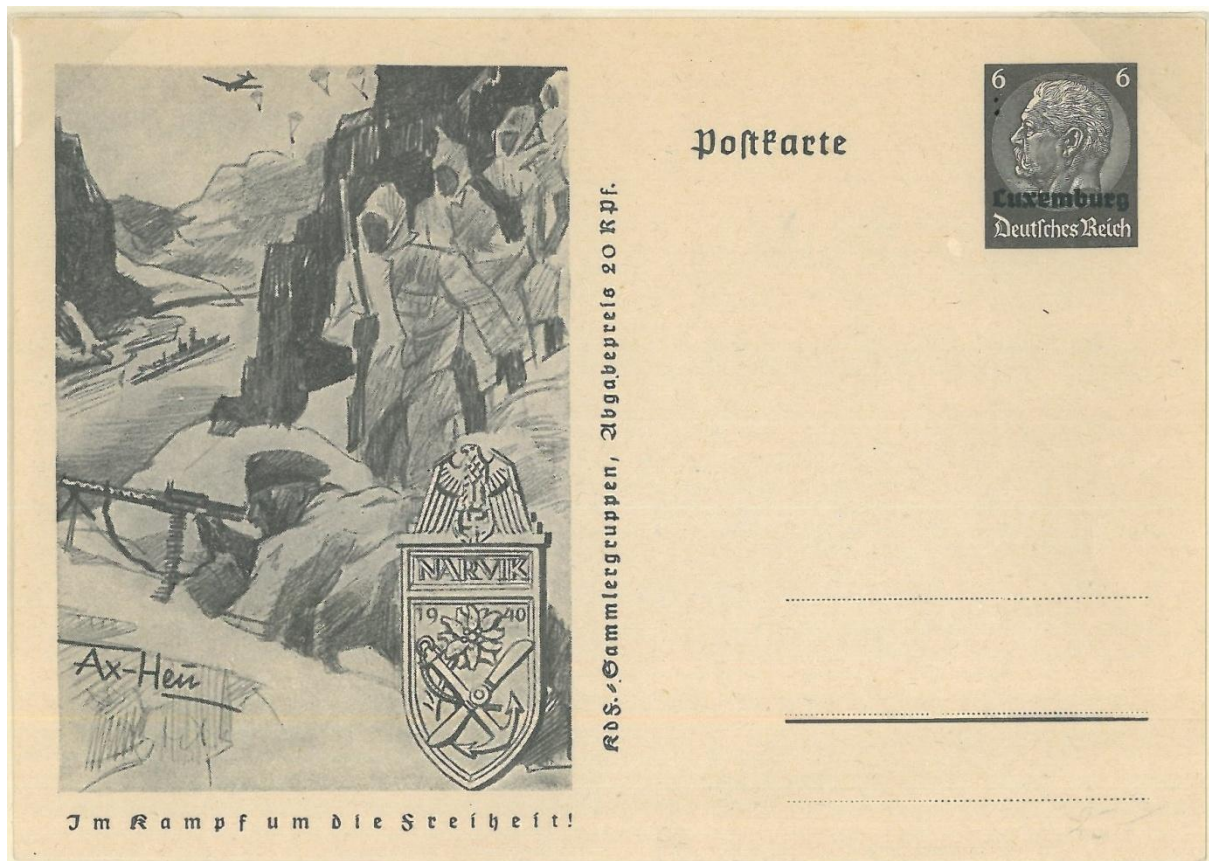

רובה תוצרת מאוזר.

לקראת סוף המאה ה-19 התפתחו רובים אשר עשו שימוש במחסנית כדורים. בניגוד למקלע, רובים אלו לא היו אוטומטיים, והרובאי נדרש לבצע פעולת דריכה

ידנית, אולם זו הייתה קלה ונוחה מבעבר. הרובה הראשון מסוג זה היה הלבל 1886 הצרפתי (אותו ניתן לראות בדבר הבולים הצרפתי בעמוד 18, ואחריו הגיעו המאוזר K98 הגרמני ורובי הלי-אנפילד האנגלים. קצב האש של הרובים היה נמוך בהרבה משל המקלעים, אבל הם היו קלים וניידים לאין שיעור.

במאה העשרים חלו בעיקר שכלולים משניים של פריצות הדרך של העבר. המקלעים המגושמים נעשו פשוטים יותר לתפעול. שיפורים בעיצוב ובבחירת החומרים הקלה על בעיה התחממות הקנה, והוחל בשימוש בקנה רזרבי. המקלעים גם נעשו קלים יותר לנשיאה, עד שלבסוף פותח התת-מקלע, אשר העניק ללוחם בודד כוח אש משמעותי אך נייד בו זמנית. בימי מלחמת העולם השנייה כבר נעשה שימוש בסוגי מקלעים שונים, אשר סווגו כ"קלים", "בינוניים" וכבדים". לאחר המלחמה יושם המנגנון האוטומטי של המקלעים גם ברובים, אשר מאז נקראים רובי סער. קצב האש עלה גם הוא כמובן, וכך גם מנין הנפגעים.

מקלע MG34, המוצלח ביותר בעולם בתקופתו, שימש את הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה. דבר בולים גרמני עם הדפס רכב לוקסמבורג, לשימוש במדינה זו בעת הכיבוש הגרמני.

הנה כי כן, דרך ארוכה עברו כלי הנשק מאז נאמרה בפעם הראשונה המילה "אש" בהקשר של ירי צבאי ועד שהגענו למכונות ההרג המשוכללות של המאה ה-21.

לורנס פישר, עורך המשנה של נושאון, הוא מציג ברמה הבינלאומית, וישמש כשופט מתלמד בתערוכה בירושלים. לתגובות: gymtrainer@gmail.com

לזכרו של דני פישר לס גלסמן

לפני מספר חודשים נפטר חברנו **דני פישר** ז"ל, וציבור הבולאים בארץ איבד את אחד מבכירי בניו. דני למד את רזי הבולאות מאביו עוד בימי ילדותו בצ'כוסלובקיה, והוא התמיד בתחביב זה גם לאחר עלייתם ארצה בשנת 1939.

במהלך עבודתו כאיש צוות אויר בחברת אל על הכיר דני את **יעקב שבתאי** ז"ל והתיידד עימו. היה זה יעקב אשר השפיע על דני להצטרף לאגודת הבולאים התל אביבית. מאוחר יותר החליט דני – בעידודו של יעקב שבתאי – להתמקד באיסוף התימאטי, והיה גם מראשוני החברים באיל"ת. בהדרגה פיתח דני אוסף מעולה בנושא פרחים, והציג אותו תחת הכותרת "משמעות הפרחים", ובהמשך "סמליות הפרחים". ההתחלה

הייתה צנועה: דני הציג את האוסף בתערוכה הלאומית בנתניה בשנת 1986 וזכה בתעודת השתתפות. לאט לאט, בסבלנות ובהתמדה, הוא התמחה בתורת התמאטיקה ושיפר את אוספו. בתערוכת הבולים העולמית תל אביב 2008 זכה דני במדלית זהב גדול ובפרס התצוגה התימאטית המצטיינת בתערוכה כולה – כבוד שמעטים בלבד מבין האספנים הנושאים בארץ זכו לו.

פגשתי את דני בתערוכות רבות, אך זכיתי להכיר אותו מקרוב בשנת 2005. דני שימש אז כקומיסר הישראלי לתערוכת הבולים העולמית בברנו, צ'כיה, ואני הגשתי את מועמדותי להשתתף בתערוכה. דני סייע לי רבות, והייעוץ המקצועי שהוא נתן לי לקראת ובזמן התערוכה היה רב ערך. חמש שנים מאוחר יותר היה לי העונג להשיב לדני כגמולו: אני שימשתי כקומיסר הישראלי לתערוכת הבולים העולמית ביוהנסבורג, ופניתי לדני בבקשה שיציג את האוסף עטור הפרסים שלו. לשמחתי דני זכה במדלית זהב ובפרס מיוחד, אשר ללא ספק היה ראוי לו.

דני פישר היה מומחה לבולאות בכלל ולבולאות תימאטית בפרט, אך היה גם בעל ידע אנציקלופדי עמוק כמעט בכל תחום. זאת ועוד: כג'נטלמן אמיתי דני תמיד שמח לחלוק את הידע שלו, ולסייע לכל הבולאים לשפר את אוספיהם.

בשם כל חברי איל"ת וציבור הבולאים בארץ, ברצוני להשתתף בצערם של אביבה רעייתו, בניו ובני משפחתו של דני, ולאחל להם בשורות טובות וחיים ארוכים ובריאים. יהא זכרו ברוך!

עדכון מאתר האינטרנט של איל"ת רן ברש

בסוף השנה שעברה הגשמו שאיפה ישנה והקמנו את אתר האינטרנט של איל"ת בכתובת <http://ranb2000.wix.com/ayelet>. כפי שצינתי בראשית הדרך (ראה נושאון מספר 115) לאתר שתי מטרות עיקריות:

1. תדמית האגודה כלפי חוץ – לחשוף לקהל הרחב מהו איסוף תימאטי ומה עושה האגודה שלנו.
 2. לסייע לחברי האגודה באופן אישי, הן ביצירת קשר עם אספנים אחרים והן (ואולי בעיקר) על ידי שימור המידע הרב שהצטבר בפרסומי האגודה לאורך השנים.
- לאחר קרוב לשנה של פעילות אני סבור כי ניתן לעשות סיכום ביניים קצר של מצאי החומר באתר ושל תוצאות הפעילות.

כותרת אתר האינטרנט של איל"ת

נתחיל במטרה הראשונה שהצבנו לעצמנו: עד כה ביקרו באתר כ-1,500 מבקרים שונים (!), וכמובן שרובם אינם חברי האגודה. כ-60 מהמבקרים נרשמו לקבל עדכונים שוטפים מהאתר, וכמחציתם אינם חברי האגודה. שני מבקרים באתר נרשמו כחברים חדשים באיל"ת, ואחרים הביעו התעניינות. תוצאות אלו הינן בהחלט מעודדות.

עיקר המאמץ אותו השקענו בשנה החולפת היה בהעלאת פרסומי האגודה השונים. החשוב והותיק בפרסומים אלה הוא נושאון. 74 הגליונות הראשונים של נושאון אינם קיימים כקבצים אלא כחומר מודפס בלבד! בעזרת מתנדבת נסרקו כל גליונות אלה והועלו במלואם לאתר. בקרוב תושלם באתר גם מלאכת רישום תוכן העניינים של כל גליון. החל מנושאון 75 קיימת גרסא אלקטרונית לחוברות. בשלב זה העלינו באופן מלא את הגליונות רק עד חוברת מספר 85. עבור החוברות העדכניות יותר נהגנו כמו רוב האגודות הבולאיות: פרסמנו את תוכן העניינים המפורט של החוברות וכן מאמר לדוגמא, בבחינת מתאבן. לא נפקד גם מקומם של שאר פרסומי האגודה: כל הגליונות של כתבי העת המקוונים, נושאונט והעיתון לילדים ולנוער נושאונצ'יק, הועלו לאתר.

הותיקים שבחברי איל"ת עוד יכולים לזכור (וחלקם בוודאי אף הספיק לשכוח...) שבשלוש השנים הראשונות לקיומה של האגודה היא הוציאה בטאון באנגלית בשם **ISRATHEME**, אותו ערך **נחום שרשבסקי**. נחום היה ממייסדי האגודה, וכיהן

כמזכירה הראשון וכממונה על קשרי החוץ שלה. הבטאון האנגלי נשלח לאספנים ולאגודות בכל רחבי העולם, והתמקד בחומר בולאי ישראלי. בחודשים האחרונים סרקנו את כל החוברות של ISRA THEME, והן נמצאות כבר באתר! פרט פיקנטי: חוברת מספר 2 של ISRA THEME אינה קיימת בארכיון האגודה. איתרנו עותק שלה אצל נחום, כך שייתכן שהסריקה ואתר האינטרנט יצילו את החומר הכלול בגליון זה מאובדן מוחלט.

אחת הלשוניות באתר מוקדשת ל"חברי האגודה". כאן ניתן למצוא את שמות החברים, נושאי האיסוף שלהם ואת כתובת הדואר האלקטרוני שלהם. המטרה היא שהמבקרים באתר יוכלו ליצור קשר ישיר עם אספנים על פי נושאי האיסוף השונים. אנו סבורים כי זהו שירות רב חשיבות שהאתר מספק לחברים. מטעמי שמירה על פרטיות החלטנו שלא לפרסם את שמות כל החברים באגודה, אלא רק את אלה שביקשו זאת מפורשות. בשלב זה כוללת הרשימה כ-40 שמות, ואם ברצונכם להצטרף אתם מוזמנים לפנות אלינו דרך האתר או בדואר האלקטרוני למזכיר האגודה **יורם לוביאניקר** בכתובת noson.ed@gmail.com

סריקת הברקוד בטלפון חכם בעזרת אפליקציה היודעת לקרוא QR-Code תפנה אתכם אוטומטית אל האתר

איך ניתן לשפר עוד את האתר? ראשית, הלשונית "מצגות" כוללת עתה מצגת אחת בלבד – הרצאתו של חברנו **יוסי חרש** על ידע בולאי בתצוגות תימאטיות. נשמח לצרף מצגות נוספות – לאו דווקא כאלו העוסקות בתצוגות תחרותיות.

אבל התשובה האמיתית לשאלה זו נמצאת בידכם, חברי האגודה. אנא בקרו באתר ושלחו לנו הצעות לשיפור. זכרו: האתר מנוהל על ידי, אבל הוא מיועד לכם!

רן ברש הוא מנתח מערכות מידע, ועובד בתעשייה עתירת ידע בארץ. הוא שוקד על בניית אוסף תימאטי העוסק בהתמצאות במרחב תחת הכותרת: Where am I? כתובתו למשלוח תגובות: ranb2000@gmail.com. בנוסף, ניתן לפנות אליו באמצעות משלוח הודעה דרך האתר עצמו.

למסירה

אוסף חוברות של איגוד אספני "דואר נע וימי" הבריטי מהשנים 1996-7. היסטוריה מעניינת על הובלת דואר בתחילת המאה ה-19, וכן מעט סיפורים על המזרח התיכון. עמוס אלטר, ת.ד. 17208, תל אביב 61170.

רשימת התצוגות התימאטיות בירושלים 2016

להלן רשימת התצוגות התימאטיות אשר ישתתפו בתערוכת הבולים הלאומית ירושלים 2016. בתערוכה ישתתפו גם ארצות הברית, גרמניה, ספרד והונגריה, וכן מספר מציגים בודדים ממדינות נוספות. התערוכה תערך בבניי האומה בין ה-13 ל-17 בנובמבר, ותהיה פתוחה לקהל בין השעות 12:00 ל-20:00, למעט יום הנעילה בו תסגר התערוכה בשעה 18:00. בגליון הקרוב של נושאונט, אשר יצא לאור ימים ספורים לפני תחילת התערוכה, נדון בהרחבה בתצוגות המשתתפות בתערוכה, עם דגש על האגף התימאטי. אולם כדי "לעורר את התיאבון" הנה רשימה של התצוגות באגף התימאטי.

תצוגות תימאטיות מחו"ל

- **תומאס רדזוויט** (גרמניה): השואה – רדיפה והתנגדות (8 מסגרות).
- **ארתור באנאש** (הונגריה): סקי באלפים – ספורט החורף הפופולארי ביותר (5 מסגרות).
- **מוסל גיאורג** (גרמניה): מרטין לותר קינג (5 מסגרות).
- **ג'וזף וניו** (הונגריה): זכרונות המלחמה ... (5 מסגרות).
- **דייוויד מקנמי** (ארה"ב): סירות הקאנו בתרבות איי האוקיאנוס השקט (5 מסגרות).
- **פיליפ סטאגר** (ארה"ב): אננס (מסגרת בודדת).
- **פיליפ סטאגר** (ארה"ב): הדקל המלכותי (מסגרת בודדת).
- **דארן קורפסיאוגלו** (ארה"ב): התבל (נוער, 3 מסגרות).

תצוגות תימאטיות מישראל

- **יצחק ברק**: התפתחות התעופה ודואר האוויר עד שנת 1914 (8 מסגרות).
- **פרדריק גרוס**: רומנטיקה – מוסיקה ומוסיקאים בתקופה הרומנטית (8 מסגרות).
- **יורם לוביאניקר**: שחמט – משחק המלחמה (8 מסגרות).
- **אביבה פישר**: סמליות הפרח (8 מסגרות).
- **יוחנן מי-רז**: ונשמרתם לנפשותיכם (5 מסגרות).
- **סמיון רוזנברג**: אודיסאה בחלל – המסע לכוכבים (5 מסגרות).
- **פאולו דואק**: איירטון סנה – נהג מרוצי פורמולה 1 (מסגרת בודדת).
- **פאולו דואק**: פלה – מלך הכדורגל (מסגרת בודדת).

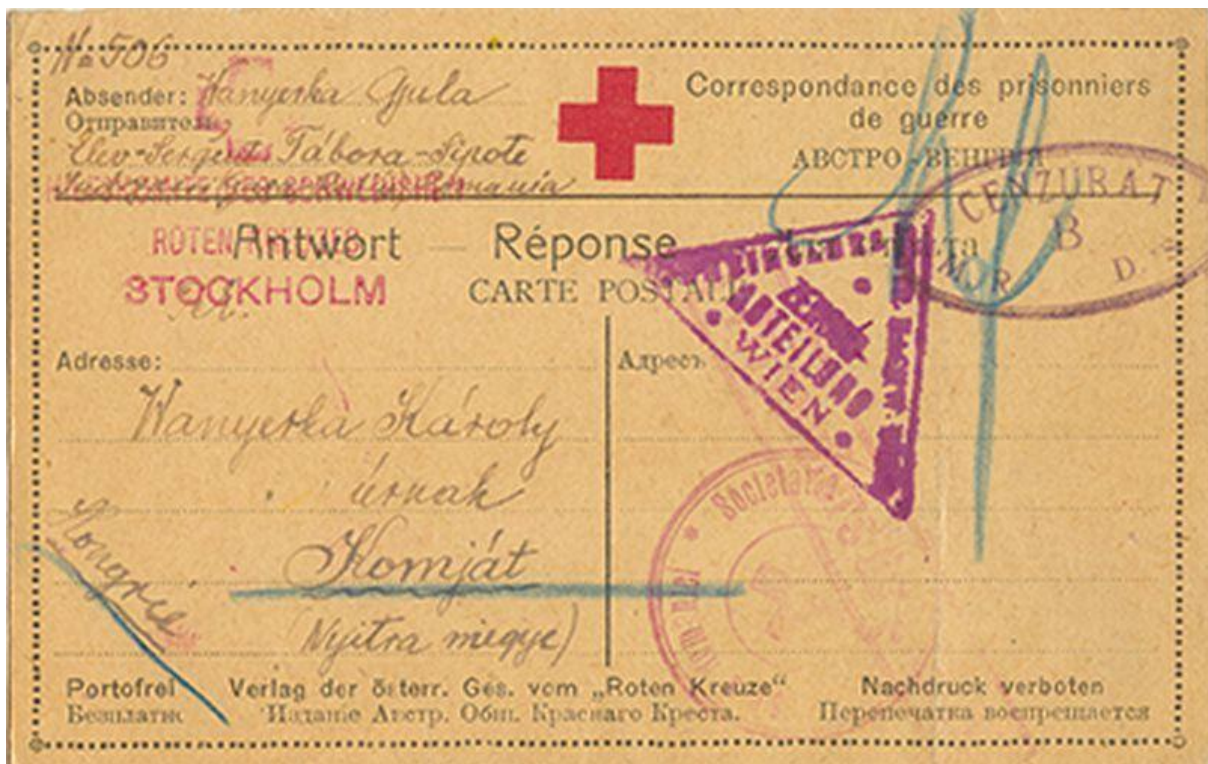
שלם את דמי החבר לשנת 2016 עוד היום!

ימים אדומים

המדור יוקדש הפעם לשתי גלויות אשר נשלחו על ידי אותו שבוי מלחמה בימי מלחמת העולם הראשונה, לפני כמאה שנה. לימוד הפריטים חושף את החשיבות הרבה שיש למחקר מהתחום של "תולדות הדואר" באיסוף תימאטי.

שתי הגלויות נשלחו על ידי אותו חייל אוסטרי, אשר נפל בשבי והוחזק במחנה שבויים ליד הכפר הקטן שיפוטה אשר במחוז גאלאץ' בחבל מולדובה ברומניה. הכפר נמצא כשישים קילומטר מהעיר יאשי, וסמוך לתחנת הרכבת ראדין. הגלויה הראשונה הינה גלוית תשובה של הצלב האדום האוסטרי. היא נכתבה בנובמבר 1917 ונשלחה דרך פטרוגרד לשטוקהולם ומשם לווינה ולבסוף הגיעה ליעדה בעיירה קומז'אט אשר בסלובניה של ימינו (אז חלק מהאימפריה האוסטרו הונגרית).

בקיץ 1917 נחתם הסכם בין הממשלה הרומנית (שברחה מבוקרשט הכבושה ליאשי) ובין הצלב האדום השוודי, אשר הסדיר את נושא דואר שבויי המלחמה. על פי ההסכם נשלחו מכתביהם של שבויי המלחמה על ידי שליחים דיפלומטים מיאשי לנציגות הרומנית בפטרוגרד ומשם על ידי שליח דיפלומטי נוסף לנציגות רומניה בשטוקהולם. כידוע, שוודיה שמרה על נייטרליות בשתי מלחמות העולם. בשטוקהולם הדואר נמסר לצלב האדום השוודי, אשר שלח את הדואר לווינה באמצעות שליחיו. בווינה הדואר הועבר לצלב האדום האוסטרי וחולק לנמענים. אם נתבונן בגלויה נוכל לראות את

סימני הדואר המעידים באופן חלקי על הנתיב אותו עברה: בצד ימין למעלה מופיעה חותמת אובאלית של הצנזורה הרומנית ובצידה חותמת משולשת של הצנזורה האוסטרית. כן ניתן לראות חותמת עגולה של צלב האדום הרומני. בצד שמאל למעלה ניתן לראות חותמת של הצלב האדום בשטוקהולם.

הגלויה השנייה היינה גלויה רומנית שהודפסה בצרפתית על גבי קרטון באיכות ירודה, עדות לתנאי המחסור של ימי המלחמה. תאריך המשלוח הינו 27 לדצמבר 1917 – כחודש וחצי מאוחר יותר. הפעם חסרה החותמת השוודית. הייתכן כי השוודים שכחו להחתים את הגלויה? קשה להאמין. אם נסתכל היטב בפינה הימנית עליונה נזהה חותמת חלשה של הצנזור הרוסי כהוכחה שאכן הגלויה עברה דרך רוסיה. מעל החותמת הרוסית, חותמת הצנזור האוסטרי, ולידה החותמת של הצנזור הרומני.

פתרון התעלומה קשור לתאריך - סוף דצמבר 1917, זמן קצר אחרי המהפכה הבולשביקית. בתנאי התווה ובוהו אשר שררו מנעו השלטונות את העברת הדואר לשוודיה. בלית ברירה פנו הדיפלומטים הרומנים לשגרירות שוודיה, שהסכימה להעביר במזוודה דיפלומטית את הדואר ישירות לנציגות שלהם בווינה ובתנאי שבתוך הדואר לא נכללים סודות צבאים.

הנה כי כן, לפנינו שתי גלויות שנשלחו מאותו מקום ולאותו נמען בהפרש זמנים קצר, אך בשל אירועים היסטורים הגיעו ליעדן בדרכים שונות. גלויות אלו שייכות איפוא לא רק לאוסף הצלב האדום שלי או לאוסף העוסק במלחמת העולם הראשונה, אלא יכולות גם לאוסף המוקדש למהפיכה הקומוניסטית. מי היה יכול לדעת זאת בלי מחקר ראוי של תולדות הדואר?

תימאטיקה מתחת לפטיש

הפעם נצפין לשוודיה, ונבחן את המכירה הפומבית של פוסטיליון (Postiljonen) – בית מכירות בינלאומי הפועל בכל סקנדינביה. המשרדים הראשיים שלהם נמצאים בעיר מאלמו, אך יש להם סניפים גם בשטוקהולם וקופנהאגן. בית מכירות זה עורך שתי מכירות פומביות בכל שנה, והפריטים

שיוצגו להלן הם מהמכירה של תחילת אוקטובר. רמת המחירים היא סבירה, אבל עמלת הקונים שהם גוברים עומדת על 20% - קצת מעל למקובל.

במכירות פומביות של בולאות סקנדינבית תמיד ניתן למצוא "מכתבי נוצה", אשר נשלחו בדואר מהיר בתקופה הפרה-פילאטלית, ונוצה הודבקה אליהם באמצעות חותם שעווה, כדי לסמן שעל המכתב "לעוף" ליעדו בהקדם האפשרי. הקורא מופנה למדור "סיפורי מעטפות" בנושאן הקודם לפרטים נוספים. במכירה של פוסטיליון יש מספר מכתבי נוצה מעניינים. בעינינו מצא חן במיוחד מכתב שנשלח מהלנסינקי ב-20 ביוני 1761, כלומר לפני יותר מ-250 שנה. המחיר ההתחלתי הינו 150 יורו.

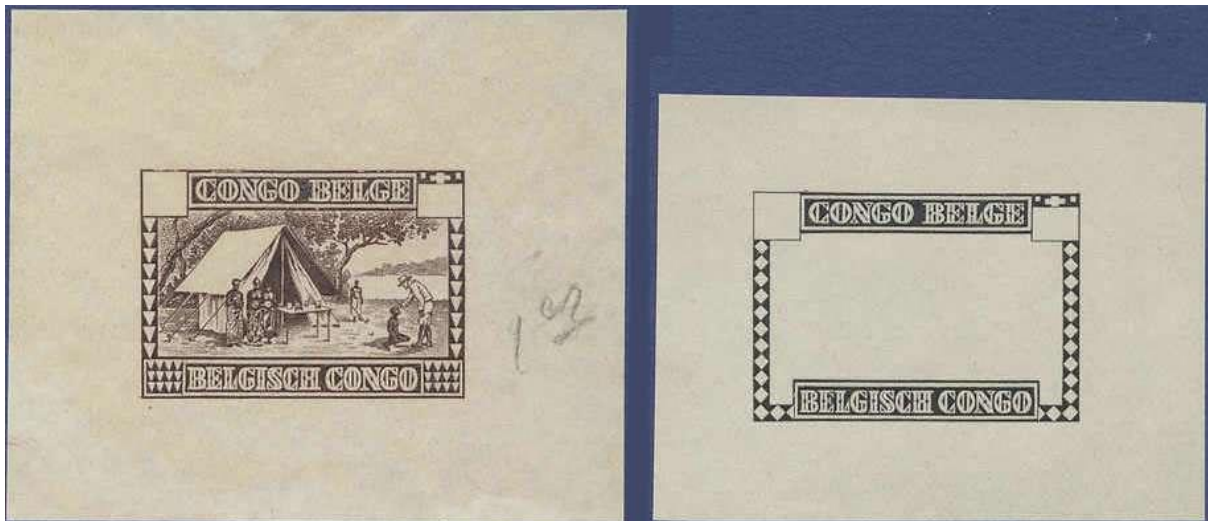
בשנת 2007 כיבדה גרינלנד את זכרו של **פול-אמיל ויקטור**, אנתרופולוג ומגלה ארצות צרפתי (ממוצא יהודי, לתשומת ליבם של אספני היודאיקה), אשר גילה בין השאר כי מתחת למעטה השלג גרינלנד מורכבת למעשה משלושה איים. במכירה של פוסטיליון מוצע הבול לזכרו בצמדה בלתי מנוקבת של ארבעה בולים מהשול הימני של הגליון. על פי קטלוג המכירה זהו פריט נדיר מאוד, ובהתאם המחיר ההתחלתי הנדרש עומד

על 300 יורו. לטעמנו זה מחיר גבוה מאוד להנפקה מודרנית שכזו, מה עוד שלמחיר זה מצטרפת, כאמור, עמלת הקונים.

הפריט הבא מגיע ממקום רחוק מאוד מסקנדינביה: בשנת 1930 הנפיקה קונגו הבלגית סדרה של בולי צדקה, כאשר תוספת הביול נועדה לסייע לרווחת הילידים. הבול בערך נקוב של 35 סנטימס (ותוספת של 15 סנטימס לצדקה) מראה תחנת עזרה ראשונה. הפריט שלפנינו כולל הגהת מטבעת של בול זה בצבע חום (ההנפקה הייתה בירוק) ללא ערך נקוב. בצד ימין רשום

בעיפרון 1er, כלומר זוהי הגהה של השלב הראשון של המטבעת, לפני שינויים שנערכו בה. בנוסף, הפריט כולל גם הגהה בשחור של המסגרת בלבד. המחיר ההתחלתי של פוסטיליון עומד על 100 יורו, ולדעתנו זה מחיר אטרטיבי מאוד.

ולסיום משהו שוודי לחובבי האריות: צמד הפוכים ("טט-בש") במצב תמים של בול האריה ההראלדי משנת 1918, כאשר ראשי האריות סמוכים זה לזה. המחיר ההתחלתי הינו 200 יורו, הרבה מתחת לערך הקטלוגי של הצמד. הסיבה לכך היא, כנראה, שהנקבוב בין הבולים "שופר" על ידי מישהו (ואמנם, קל לראות שהנקבוב באמצע הוא ממש מושלם). מעניין כי עובדה זו אינה מצויינת בתעודת המומחה

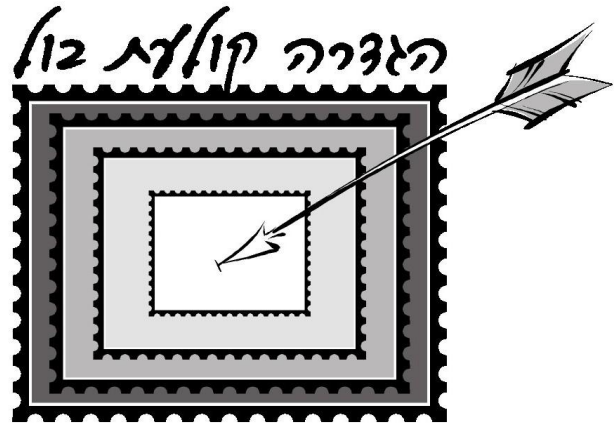

המלווה את הפריט, אך בית המכירות חושף אותה במסגרת גילוי נאות. האם בהתחשב בשינוי זה כדאי לקנות את הפריט בהנחה משמעותית? ההחלטה היא של קהל הקונים.

נשמח לשמוע מהקוראים על אודות בתי המכירות החביבים עליהם.

מעטפת תאונת אויר

מעטפת תאונת אויר הינה מעטפה אשר שרדה את התרסקות כלי הטיס אשר באמצעותו היא הועברה. על פי רוב מעטפות אלו מאופיינות בנזקי אש. בראשית ימי דואר האויר התרחשו תאונות אוירות בתדירות גבוהה יחסית. דוגמא בולטת היא תאונת ספינת האוויר הינדנבורג (ראה עמוד 11).

בעשורים האחרונים התרחשו גם מקרים של מטוסים שהופלו כתוצאה ממעשי טירור או מפעולות צבאיות, כך שמעטפות תאונות אוירות "שייכות" לא רק לנושא של תולדות התעופה אלא גם לנושאים בטחוניים.

מעטפת תאונה אוירית: נעטפה זו נשלחה בדואר אויר ב-20 בפברואר 1970 מציריך לישראל, ובוילה באמצעות חותמת ביול (בפינה הימנית העליונה, בצבע אדום). למחרת הועלתה המעטפה על גבי טיסת סוויסאייר מספר 330. המטוס התפוצץ באויר בשל מטען חבלה שהוטמן במטען, ו-47 איש קיפחו את חייהם. על גבי המטוס היו 19 שקי דואר, אך פחות מ-400 מכתבים אשר היו בהם נמצאו. על גבי מכתבים אלו הוטבעה חותמת מיוחדת (בצבע שחור, מעל לכתובת המקבל) המסבירה את הנסיבות.

מטבע הדברים מעטפות תאונת אויר נמצאות במצב פיזי ירוד. כאשר שירותי הדואר מצליחים להעביר את המכתב ליעודו הדבר נעשה באיחור ניכר. לפיכך נוהג הדואר להבהיר למקבל המכתב את הנסיבות החריגות. בעבר הדבר נעשה באמצעות חותמת מיוחדת על גבי המעטפה. מאז אמצע שנות השמונים נוהג הדואר להכניס מעטפות תאונת אויר לשקיות מגן מיוחדות, העשויות נייר או ניילון, ועל גביהן מודפסת התנצלות על מצבו של הפריט.

משחקי קופסא

הדואר האמריקאי מפיץ (ללא תשלום) קופסאות בגדלים שונים למשלוח חבילות. על גבי אחת מהן מופיע ציור של כלי שחמט (מלך ומלכה) וקוביות משחק. בכיתוב שעל גבי

הקופסא נאמר כי היא בגודל אידיאלי למשלוח משחקי קופסא. האם ניתן להציג קופסא כזאת (כשהיא מקופלת, כמובן) בתצוגה בולאית בתערוכת בולים?

מנחם לדור משיב בשלילה: אמנם הקופסא מודפסת על ידי הדואר האמריקאי, אך לא כל פריט של הדואר הוא ראוי לתצוגה. אוסף בולאי מכיל רק פריטים הקשורים בתהליך משלוח הדואר, והקופסא שלפנינו איננה כזאת.

קל להבין זאת אם נערוך את ההשוואה לאיורי הצד בדבר בולים ובמעטפות יום ראשון. דבר בולים כולל מעין בול מודפס. הלקוח קונה אותו והפריט כבר מוכן למשלוח בדואר. איור הצד הוא חלק מהפריט (כמובן, אם הוא הודפס מראש ולא הוסף אחר כך), ולכן מותר בתצוגה. לעומת זאת הדפס הצד במעטפת יום ראשון אסור בתצוגה כי הוא לא מהווה חלק מהפריט: תחילה הודפסה מעטפה מקושטת, ואז הודבקו עליה בולים. באותה מידה ניתן להדפיס את איור הצד באופן פרטי ואז להדביק בולים על המעטפה.

כדי שהקופסא תשלח בדואר יש להדביק עליה בולים, ולכן ברור לחלוטין שהמקרה שלפנינו דומה הרבה יותר למעטפת יום ראשון מאשר לדבר בולים. לפיכך אין להציג פריט זה.

מה הקשר?

כפי שנטען בצדק ב"דבר העורך" של גליון 118 של נושאון, הייתה חוברת זו שונה ומיוחדת מכל קודמותיה. לטעמי היה זה שינוי מבורך: אין כמו ההצגה האישית של אוסף מאת מציגו, עם הפכים הקטנים של הרקע לאוסף, אופן הבניה, והיהלום של כל אוסף. אולם למראה חלק מהפריטים המוצגים עולה השאלה: מה הקשר?

אתחיל דווקא בדוגמא חיובית: הגזיר מאיי קרולין (המוצג בעמוד 8) אינו כולל את המילה ציקלון, לא בבול ולא בחותמת. אולם השימוש בבול חצוי של 10 פפניג נכפה על הדואר בשל השמדת מלאי הבולים בעריך של 5 פפניג בשל סופת הציקלון שפקדה את הארץ. הקשר בין השניים – הפריט הבולאי והנושא (מזג האוויר – סופת ציקלון) הוא ברור וישיר. במקרה זה יש הצדקה מלאה לאספן לקנות ולהציג פריט נדיר ויקר שכזה.

עתה נדפדף קדימה לעמוד 20, ונראה גלויה עם החותמת "התקבל במצב גרוע". מה הקשר בין פריט זה לבין מטפס ההרים **דאג סקוט**, אשר שבר את רגליו במהלך טיפוס? בעיני זהו מקרה ברור של אספן שנתקל בפריט יקר ומעניין, והכניס אותו לתצוגה בצורה מאולצת לחלוטין. לפי אותו הגיון ניתן גם להשתמש בחותמת ביול של חברת הקטלוגים האמריקאית סקוט כדי לדבר על מטפס ההרים בעל שם זה.

דוגמא נוספת: בעמוד 7 מוצג כרטיס חבילה המבוייל (בין השאר) בבולים המראים את קרב ליצן. מבחינת הנושא די להציג את הבול עצמו, אך המציג בחר בכרטיס החבילה (אף שכך האלמנט התימאטי פחות בולט לעין). הצגת הפריט כמוה כהכרזה: מצאתי פריט יקר – הוסיפו לי נקודות עבור נדירות.

ברצוני להדגיש: ברור לי שתצוגה בולאית צריכה לכלול גם פריטים נדירים ויקרים. כאשר אספן מוצא פריט כזה לאוסף שלו חזקה עליו שיציג אותו. אולם לדעתי אין הצדקה להציג פריטים נדירים אשר אינם קשורים לנושא או פוגעים באופן הצגתו.

ולסיום, הנה פריט חביב מתוך אוסף הקוריוזים שלי. לפנינו חותמת ישראלית שבה מצוין התאריך העברי (א' חשוון)

ללא ציון השנה. ייתכן כי כדאי להשמיט את השנה גם מהתאריך הלועזי בהתחשב במצבו של דואר ישראל ובאיכות השירות אותו הוא מספק לאחרונה.

בברכה,

עמוס אלתר